

JUHÁSZ ERIKA Dr. tanszékvezető, főiskolai docens, Ph.D. a Debreceni Egyetem TEK BTK Neveléstudományok Intézete Andragógia Tanszékén. A KultúrÁsz Közhasznú Egyesület elnöke.

MOZAIK A KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉS FOGALMI KERETEIHEZ

A fogalomalkotás nehézségeit minden szakma megéli: nem csak a szakma alapjainak kialakulásakor, vagy az ehhez kötődő elméleti keretek felvázolása során, hanem folyamatosan, a szakma megújulásához kötődően számos esetben. Ebben a megújulási folyamatban az elmúlt években a közösségi művelődés mellett tettük le a voksunkat, és bár a fogalomkör nem új a szakterületen¹, de a változó társadalmi-gazdasági viszonyok mentén az értelmezésében, szemléletében és módszertanában is fellelhetünk új és megújuló elemeket.

A közösségi művelődés fogalomkörét a tervezés, szervezés során használt kérdéssorozatra alapuló tervezési modell² néhány főbb kérdése mentén kívánom körüljárni. Teszem ezt azért is, mert tapasztalatom szerint jelen fogalom értelmezése és elfogadása során sem a jelenség létjogosultságának elfogadása és indoklása a közös képalkotásunk célja, hanem a fogalom értelmezése mögött meghúzódó részek egységesítése.

Mit és miért?

A közösségi művelődés tartalma tágabb és szűkebb is, mint a szakterületen jelenleg is élő, a szakmát vagy annak egyes területeit összefoglaló gyűjtőfogalmak (pl. közművelődés, közösségfejlesztés, kultúráközvetítés, kulturális szolgáltatóipar, művelődés-szervezés stb.). Egy olyan, humán tényezőkre épített társadalomfejleszté-

si tartalommal bír, amelyben kiemelt szerepe van a lokális és globális társadalom fejlesztéséért közösen gondolkodó és cselekvő közösségeknek, az egyéni és közösségi aktivitásnak, a kulturális megismerésnek és megismertetésnek. Központi szerepének az értékközvetítést és a cselekedtetést tarthatjuk, amelyben a hagyományörzéstől az infokommunikációs kultúráközvetítésig a teljes kulturális tudás megőrzését és továbbadását vállalja aktív közösségein keresztül.

A közösségi művelődés létjogosultságának egyik fő okát az egyének identitástudatának, és azon belül különösen kulturális identitástudatának fejlesztésében látom. Ez képezheti az alapját egy olyan kulturális demokrácia kialakulásának, amelyben az egyének különböző közösségeken keresztül a társadalom aktív és felelős tagjaivá válnak, részt vállalnak egyéni és különböző együttműködések keretében a térségük, különösen a helyi társadalmuk fejlesztésében, és tartós kötődést alakítanak ki országuk és nemzetük iránt. Mindezzel egy fenntartható közösség alapjait erősítik, amely folyamatos fejlődése érdekében egész életen át tanul, fejlődik, művelődik, és olyan kulturális tőkét alakít ki, amely mind a kultúránk értékeinek megőrzésében és továbbadásával, mind az emberek közötti kapcsolati rendszerek megerősítésével segíti az identitás meg-

őrzésének és a változásokhoz való alkalmazkodásnak a képességeit.

Ki és kinek?

A közösségi művelődést koordináló szakembernek összetett ismeretanyaggal kell rendelkeznie. Ismernie kell a társadalom, a helyi társadalom és a művelődés alapvető szervező erőit, történetét, intézményrendszerét, széleskörű elméleti tudásanyag alapozza meg a gyakorlati munkáját. Alkalmassá kell válnia emberek és csoportjaik animálására, irányítására, a közösségi művelődés intézményeinek és projektjeinek menedzselésére. Mindemellert azonban kiemelkedő szociális és pszichés felkészültsége, amellyel hatékonyan áttekinti és fejleszt az együttműködést és a partnerséget az egyének között, a különböző csoportok között, valamint az állami – profit – nonprofit szektorok között egyaránt. Ennek keretében érvényesíti a közösségi szerepek és normák alakulásának kontrollját, segíti a közösségi érdekképviseletet, a helyi és magasabb szintű érdekérvényesítést, a közösség kibontakozását. A korábbi művelődésszervező ismeretköre mellett így meghatározó az animátor – multiplikátor – facilitátor szemléletre és tevékenységre való felkészültsége. Ezekből következően a közösségi művelődés szakemberei döntően felsőfokú, szakirányú végzettséggel rendelkeznek, akiknek a munkáját segíthetik középfokú, szakirányú végzettséggel

1 A fogalom és az ahhoz tartozó gyakorlat már az 1970-es évek közepétől él különböző hangsúlyokkal és értelmezésekkel. Erről számos tanulmány olvasható, amelyek főként a Szín – Közösségi Művelődés és a Kultúra és Közösség hasábjain jelentek meg, de az Alföld, a Társadalmi Szemle, a Zempléni Múzsás és más folyóiratok szerzői is foglalkoznak vele. Jelen tanulmányomban nem törekedtem a fogalomértelmezések összegyűjtésére és összehasonlítására.

2 A kérdéssorozatra alapuló tervezési modell fő kérdései: Mit? Miért? Ki? Kinek? Hogyan? Mivel? Hol? Mikor? Miből? Mire? Ezeket a kérdéseket az adott tervezési folyamatra (pl. rendezvény, képzés, projekt stb.) értelmezve, sok esetben szűkítettten, néhány kérdést kihagyva alkalmazzuk az adott tervezési folyamat sajátosságaihoz igazodva.

rendelkező, elkötelezett szakemberek is.

A közösségi művelődés szakemberei összetett, sokszínű (életkori, lakóhelyi, érdeklődésbeli, érdeklési, nemzetiségi, vallási stb.) közösségekben tevékenykednek, amelyeket az interkulturalizmus, sőt a multikulturalizmus jegyei is sok esetben áthatnak. Ebben a közegben kell kialakítani olyan kulturális/közösségi integrációt, amelyben megvalósulhat az esélykiegyenlítés is a közösségi művelődés eszközeivel, módszereivel, miközben a kulturális pluralizmus is fennmarad a közösségben.

Hogyan és mivel?

A közösségi művelődés céljai eléréséhez számos eszközt alkalmaz, alkalmazhat, jellemzője a módszertani sokszínűség, amely központjában a humán tényezők nyílt és lappangó erőire építő aktív tevékenység áll. Fontos alapot képez a módszertárban, hogy minden esetben az egyéni és közösségi igények felmérése épít, és ehhez kapcsolódóan előszeretettel alkalmazza a közösségfejlesztés módszertanában is hatékony közösségi beavatkozás módszerét. Erre építve többek között a közösségszervezés számos módszerét bevetve erősíti a meglévő közösségeket, és kezdeményezi új közösségek létrehozását. A közösségek indukálásában módszertanilag meghatározó a közösségi kezdeményezés, az önkéntesség és az önszerveződés. Tehát nem felülről irányított módon hozza létre a közösségi művelődés alapsejtjeit, a helyi közösségeket, hanem azoknak kialakulását és fejlődését elsősorban animálja és facilitálja. A térség és társadalmi művelődésének fejlesztését az így megerősödő és létrejövő közösségek cselekvéseire, aktivitásaira és akár akcióira építi, amelyeket folyamatos és nyílt kommunikációval juttat el a helyi társadalom és a tágabb környezet szereplőjéhez (lakosság, döntéshozók, szervezetek stb.) a közösségi média eszközeit is igénybe véve.

Mivel az egyes térségek közösségi eltérő fejlettségi szinten állnak, így a fejlettebb közösségekkel rendelkező térségekben a közösségi művelődés önszerveződő közösségi sok

esetben kisebb-nagyobb animátori segítséget igényelnek, míg a közösségi aktivitással kevésbé jellemezhető térségekben a közösségek kialakulásának, fejlesztésének érdekében irányított tevékenységekre is szükség van. Az irányítás azonban a közösségi igényekre épülő módon, elsősorban a közösségi lét feltételeinek megteremtésére és a folyamat elindítására vonatkozik, amelyben meghatározó a nonformális és informális közösségi tanulás: egymástól és egymás által is folyamatosan tanulnak, és a közösségi igényekre építve vonnak be külső szakembereket a tanulási folyamatba.

Hol és mikor?

A közösségi művelődés működtetésére közösségi terek fenntartása, létrehozása szükséges. Ehhez jelenleg elsősorban a kulturális intézményrendszer alkalmas, különösen a közösségi házak, művelődési házak, művelődési központok, integrált közösségi színterek, valamint a kulturális célú civil szervezetek közösségi színterei. A közösségi művelődés feltételrendszerének fenntartásához így ezen színterek támogatási módjainak kialakítása és folyamatos fenntartása alapvető. Emellett azonban közösségi teret működtethet alkalmilag vagy rendszeresen az egyház, a könyvtár, a színház, a múzeum, de bármilyen más állami, profit vagy nonprofit szervezet, amely a közösségi művelődés feladatát fontosnak tartja.

Fontos szempont, hogy a közösségi művelődés színterei lokálisan, és globálisan is biztosítottak legyenek: minden településnek legyen(ek) helyben közösségi színterei, hogy ezáltal a kulturális vidékfejlesztés szempontjai érvényesülhessenek települési szintig az ország minden pontján, és emellett járási, megyei, regionális, és különösen országos hatókörű közösségi színterek is elérhetőek legyenek.

Az elérhetőség nem csak a hely, de az idő vonatkozásában is meghatározó. A közösségi művelődés időkereteit minél szélesebbre kell tárni: bár iskolán és munkán kívüli tevékenységként határozhatjuk meg, így elsődlegesen a délutáni, esti és hétvégi időszakokra eső tevékenységek, azonban ahogyan az iskola és munka

időszakai is változatosak lehetnek³, úgy a közösségi művelődés időbeli lehetőségeit is minél tágabban kell értelmeznünk, hogy minél több célcsoport egyenlő eséllyel hozzáférést tudjunk biztosítani.

Miből és mire?

A közösségi művelődés biztosításához számos forráslehetőség áll rendelkezésre, azonban a lakosság művelődéshez való jogának garantálása alaptörvényben deklarált jog, így elsődleges az állami és az önkormányzati szerepvállalás a területen. Emellett meghatározó a hazai és nemzetközi pályázati források bevonása, a különböző (szintén akár hazai, akár más országbeli) állami – profit – nonprofit szervezetek által nyújtott dologi és pénzügyi támogatások, a közösségi színterek bevételszerző tevékenységei, valamint a közösség saját hozzájárulása⁴ közösségi művelődésének folyamatos, minden célcsoportot elérő tevékenységrendszerének biztosításához.

Ezekből a forrásokból működtethetők és folyamatosan fejleszthetők a közösségi színterek, díjazhatók a munkatársak, finanszírozhatók a tevékenységek, támogathatók az arra rászoruló célcsoportok, indulhatnak az új innovációk.

Egy szakma jelenleg érvényes és értelmezhető kereteinek meghatározásában a fogalomértelmezés egységesítése fontos törekvés, így a kulturális szakmában is: akkor válik szakmai koncepcióvá a közösségi művelődés törekvése, ha a szakma képviselői hasonlóan gondolkodnak mind elméleti, mind gyakorlati vonatkozásaiban, miközben a szemléleti gazdagságát is megtartják. A konszenzus kialakulásához számos eszmecsere, közös gondolkodás és vita szükséges, hogy a hangsúlyok a helyükre kerüljenek, és a gyakorlati szakemberek, a kutatók, valamint a felsőoktatásban és a felnőttképzésben a szakmát oktatók ezt el tudják fogadni egységesen. Ehhez a folyamathoz kívánok hozzájárulni jelen gondolatmenetemmel, mint egy mozaikkockával a szakmáról alkotott közös képünkhöz.

3 Avagy nem csak napközbeni, 8-14 óra közötti iskolaidőről és 8-16 óra közötti munkaidőről beszélhetünk, bár az országos statisztikák alapján ezeknek az időszakoknak a gyakoriságát emelhetjük ki.

4 Elsődlegesen nem anyagi jellegű hozzájárulást értek ez alatt, hanem a humán tőke és kapcsolatrendszer biztosítását, az ötleteket, az innovációt, a dologi (pl. saját terménnyel, termékkel) való hozzájárulást stb.